

VÉGET ÉRNE A JELNYELVI KÉPZÉS A MISKOLCI EGYETEMEN?

WOULD SIGN LANGUAGE TRAINING END AT THE UNIVERSITY OF MISKOLC?

SIMIGNÉ FENYŐ SAROLTA¹

Jelen tanulmány felépítését tekintve eltér a korábbi gyakorlattól és a tudományos jellegű írásokkal szemben támasztott követelményektől. A Miskolci Egyetemen a jelnyelvi képzésben kialakult helyzet ismertetéséből mint gyakorlati problémából indul ki, mivel erre szándékozik felhívni a figyelmet. Ezt követően, a megoldás szükségességét szem előtt tartva ismerteti a siket személyekre és kultúrájukra vonatkozó szakirodalmat, említ hazai és külföldi példákat. Az összegzésben az esélyegyenlőség megvalósítására irányuló törekvéseket, a jelnyelvi képzés folytatását és megmentésének szükségességét hangsúlyozza.

Kulcsszavak: jelnyelvi képzés, siketek és hallók, másfajta fogyatékoság, jelnyelvi kultúra

As regards its structure, the present study differs from the previous practice thus does not meet the requirements of scholarly papers. It starts from outlining the present situation of sign language training at the University of Miskolc since it aims at calling attention to this practical problem. Then, guided by the necessity of finding the solution, the study describes scientific views concerning deaf persons and their culture, and supports them by national and foreign examples. The summary emphasizes the necessity of efforts to be made for achieving equality and the need for continuing and saving sign language training.

Keywords: sign language training, the Deaf and the hearing, a different type of disability, sign language culture

Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy bemutasson egy, a Miskolci Egyetemen több mint tíz évre visszatekintő képzést, amely siket embertársaink számára a kommunikációs akadálymentesítést és az információhoz való, a korábbinál hatékonyabb hozzáférést biztosította. Kiemeli, hogy az esélyegyenlőség megteremtése érdekében hangsúlyozott szerepe van annak, hogy minél jobban megismerjük a siket közösséghez tartozók gondolkodásmódját, rejtett képességeiket, törekvéseiket és mindezek alapján kultúrájukat.

2014. november harmadikát írunk. Ezen a napon és a hónap többi napján is az ország valamennyi felsőoktatási intézményében a hallgatók, az oktatók és a kutatók tudományos konferenciákon mutatják be azokat az eredményeket, amelyek nemcsak személyes céljaik megvalósításának, hanem akár a jövő alakításának is meghatározó eszközei lehetnek. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából hosszú éveken át rendezett konferenciát minden év novemberében a Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézete is. Ezeknek a rendezvényeknek kulcsfontosságú témája volt a jelnyelvvel kapcsolatos kutatások és ezek kapcsán a kommunikációs akadálymentesítés lehetőségeinek bemutatása. Az előadások

¹ SIMIGNÉ FENYŐ SAROLTA
habilitált egyetemi docens, alapító főszerkesztő
Nyíregyházi Főiskola
Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Angol Nyelv és Kultúra Tanszék

tartalmát jeltolmácsok közvetítették, így a hallás képességével nem rendelkező személyek is megismerhették a jelnyelvhez és annak kultúrájához kapcsolódó tudományos eredményeket. Három éven át számított a siket közösség számára jelentős eseménynek a konferenciát követő közös színházlátogatás is, ahol a jelnyelvi tolmácsolásról a SINOSZ – azaz a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége – és az egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke gondoskodott. Természetesen a jelnyelvvél való foglalkozás nem ezeken a konferenciákon kezdődött.

1. A jelnyelv mint a képzési struktúra része a Miskolci Egyetemen

A Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén 2002-ben kezdődött el és 6 éven át tartott az alkalmazott nyelvészet szakos bölcészek képzése, amelynek keretein belül a hallgatók két féléven keresztül tanulták a jelnyelvet idegen nyelvként. Magyarországon a Miskolci Egyetemen került be elsőként egyetemi képzési struktúrába a *Jelnyelv, jelgyakorlat* című tárgy. Kezdetben az volt a cél, hogy a hallgatók a bölcészdiploma mellé valamilyen speciális képzést is kapjanak, amelynek birtokában tanulmányaik befejezését követően valamilyen, esélyegyenlőséggel kapcsolatos tevékenységet folytathatnak, így saját maguk is nagyobb eséllyel indulhatnak majd a munkaerőpiacon. A hallgatók bevezetést nyertek a jelnyelv grammatikájával és a jelnyelvi kultúra alapjaival kapcsolatos ismeretekbe is. A tanszék oktatói ekkor ismerkedtek meg budapesti és helyi siket oktatókkal, a siket kultúrával foglalkozó és a jelnyelv nyelvészeti vonatkozásait is kutató kollégákkal. Óraadó tanárként egyetemünkön dolgozott Szabó Mária Helga, aki *A jelnyelv grammatikája* című tárgyat oktatta, és aki azóta *A magyar jelnyelv szublexikális szintjének leírása* címmel PhD-értekezését is megvédte, majd könyv formájában is megjelentette (Szabó 2007).

Amikor kezdetét vette az ún. bolognai rendszerű képzés, az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék *Jelnyelvi szakértő* specializációt akkreditáltatott a BTK három éves alapképzéseiben részt vevő hallgatók számára. A négy féléves képzés egészen 2013-ig tartott és nagy népszerűségnek örvendett. A hallgatók nemcsak a jelnyelv alapjait sajátították el, hanem olyan tárgyakat is tanultak, mint pl. a neurolingvisztika, a pszicholingvisztika és a szociolingvisztika alapjai. Ezeknek a tárgyaknak nagyon fontos szerepük volt a hallgatók szemléletmódjának alakításában. A jelnyelvhez szorosan kapcsolódó tárgyak a következők voltak: *Jelnyelvi alapismeretek*, *A siketek oktatása és kultúrája*, *Nyelvpolitikai alapismeretek*, *A fogyatékoság neurológiai vonatkozásai*, *A siketek nyelvi jogai* és *A jelnyelvi tolmácsolás alapjai*. A specializáció tanrendjében szerepelt egy gyakorlati tárgy, a *Siket közösségben eltöltött gyakorlat*, amelynek keretein belül a hallgatók heti rendszerességgel vettek részt a SINOSZ miskolci szervezetének rendezvényein. Így nemcsak elméleti ismereteket, hanem gyakorlati tapasztalatokat is szerezhettek a jelnyelv használóinak szokásairól, viselkedésformáiról és emberi értékeiről. Bár a jelnyelvi órákon már korábban is találkoztak siket oktatókkal, és bár a különböző speciális tantárgyak keretein belül is tanultak a siket kultúráról, az első találkozás elé mindig nagy várakozással és nagy izgalommal tekintettek, hiszen nem tudták, hogy meglévő jelnyelvi tudásuk elegendő lesz-e arra, hogy megértsék a jeleket, esetleg kérdéseikre válaszoljanak. Az is kérdéses volt számukra, hogyan fogadják majd közeledésüket a közösség tagjai. A jelnyelvi környezetben eltöltött gyakorlatról, a hallgatók elvárásairól és a siketokről szerzett ismereteikről egy kérdőíves felmérés alapján dr. Bodnár Ildikó egyetemi docens és dr. Kisida Tamás jogász, doktorandusz hallgató készített informatív és érdekfeszítő tanulmányt (Bodnár–Kisida 2010: 1–9). A kérdésekre adott

válaszaikban a hallgatók beszámoltak az idegenségtől, a másságtól való félelmeikről, majd arról, miként oldódott mindkét fél feszültsége a „beszélgetések” során, hogyan terelődött a „szó” személyes és humoros témákra, majd a siketek irodalom és egyéb művészeti ágak iránti érdeklődésének bemutatására. Voltak közöttük, akik Petőfi-verseket adtak elő jelnyelven, mások rajzaikat, festményeiket mutatták be. Résztevői lehettünk egy, Miskolc nevezetességeit bemutató képzőművészeti kiállítás megnyitójának is. Ezeknek a találkozásoknak hatalmas meggyőző ereje volt. Egyrészt hozzásegítették a hallókat ahhoz, hogy jobban megértsenek egy földrajzi viszonylatban közeli, de jellemzőiben mégis távolinak tűnő kultúrát, és ezzel személyiségüket gazdagítsák. Másrészt a közös programok tudatosították a hallás hiányával küzdő embertársainkban, hogy siketek és hallók között a kommunikációs akadályok áthidalhatók.

2009 szeptemberében dr. Patkó Gyula, a Miskolci Egyetem rektora és dr. Kósa Ádám, a SINOSZ elnöke együttműködési szerződést írt alá, amelynek célja közös képzések tervezetének kidolgozása és az oktatás megszervezése volt. A *Kutatók Éjszakája* rendezvény keretein belül a Miskolci Egyetemre érkezett a SINOSZ elnöke és több munkatársa is, és megjelent a rendezvényhez kapcsolódóan a SINOSZ országjáró kampánybusza is, amelybe belépve az érdeklődők interaktív mobil kiállításon ismerhették meg a siketek és a nagyothallók világát. Dr. Kósa Ádámnak az egyetem aulájában jelnyelven tartott beszédét jeltolmácsok közvetítették. A SINOSZ elnöke hangsúlyozta, hogy „Miskolcon különösen fontos a jelnyelvi képzések elindítása, mert az országban Budapest után Borsod-Abaúj-Zemplén megyében él a legnagyobb létszámú siket közösség, számuk 1400-nál is többre tehető”. Az oktatáshoz való hozzáférés pedig feltétele annak, hogy a hallássérültek minél teljesebb életet élhessenek (Simigné 2010: 156).

A két intézmény, a SINOSZ és az egyetem közötti hivatalos együttműködés első konkrét eredménye a három féléves *Jelnyelvi mentor* szakirányú továbbképzés elindítása volt a 2009/10-es tanévben. Ennek keretein belül jelnyelvi segítőket, ún. jelnyelvi mentorokat képeztünk, s a képzésre halló diplomás személyek jelentkezhettek. Olyan szakemberek képzésére nyílt így lehetőség, akik már adott szakterületüket nyitották a hallássérültek irányában mind szélesebbre. A képzés során az első félévben heti 7-7, a második és a harmadik félévben heti 8-8 órában tanítottuk a *Jelnyelv és jelgyakorlat* című tárgyat a jelnyelvet anyanyelvi szinten használó személyek közreműködésével. A képzést, amely szakdolgozattal zárult és a résztvevőknek jelnyelvi mentori diplomát adott, az egyik csoport hallgatói 2011-ben, a másikéi pedig 2012 decemberében végezték el. A hallgatók óvodapedagógusok, tanítók és tanárok voltak, bár szívesen láttunk volna a résztvevők között egészségügyi végzettséggel rendelkező szakembereket, például védőnőket is. A képzés egyik résztvevője egy olyan pedagógus volt, aki évek óta a siketek ügyének elkötelezettje, mivel általános iskolai osztályában már volt példa arra, nem is egyszer, hogy siket tanulót kellett a hallókkal integrálva oktatnia. A tanárnő internetről és különböző szakkönyvekből szerzett ismereteket ahhoz, hogy a hallássérült vagy a hallás képességével egyáltalán nem rendelkező tanulókat is megtanítsa olvasni. Elmondása szerint számára a *Jelnyelvi mentor* képzés olyan háttérismereteket és tapasztalatokat is nyújtott, amelyek a jövőben biztos fogódzót jelentenek majd az oktatásban. Másokat a jövőben megoldandó feladatokra való felkészülés, esetleg pályamódosítás vagy pedig személyes érintettség vezérelt, például az a cél, hogy siket hozzátartozójukkal tökéletesebben tudjanak kommunikálni (Simigné 2010/a: 156–157).

Mivel Magyarországon a jelnyelv szakos tanárok képzése még nem kezdődött el, de a jelnyelv oktatására egyre nagyobb szükség van, az Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék Csetneki Sándorné dr. Bodnár Ildikó egyetemi docens szakmai

vezetésével 2010 szeptemberétől a Tanárképző Intézettel, valamint a SINOSZ budapesti központjával együttműködve egy egészen speciális szakirányú továbbképzést is akkreditáltatott diplomával már rendelkező siket résztvevők számára. Ez a *Jelnyelvi lingvisztika és didaktika* elnevezésű képzés tíz siket hallgatóval, tolmácsok közvetítésével folyt, és 2011 nyarán fejeződött be. A jelnyelvet anyanyelvi szinten ismerő hallássérült személyek a nyelvészethez, valamint a jelnyelv oktatásához kapcsolódó módszertani tárgyakat tanultak. A szakirányú továbbképzés során szerzett nyelvtudományi és didaktikai-metodológiai ismeretek birtokában olyan szakemberekké váltak, akik nemcsak a jelnyelv oktatására alkalmasak, hanem segíteni tudják majd a formálódó jelnyelvi BA/MA képzést is. Mindez azért volt nagy jelentőségű és hiánypótló, mert diplomás siket személyek a siket és hallássérült személyekkel foglalkozó tanárok képzésébe, illetve a siket gyermekek oktatásába korábban nem kapcsolódhattak be. Sajnos, megfelelő számú jelentkező és a magasnak tűnő részvételi díj miatt ez a fajta képzés azóta sem indult újra. Különösen érettségivel rendelkező siket fiatalok – sőt idősebb személyek is – várnák egy, számukra speciálisan szervezett felsőfokú szintű képzés megindítását.

Nappali tagozaton a Jelnyelvi szakértő specializáció 2013-ban véget ért. Miért történhetett ez meg? Nem volt jelentkező, vagy nem volt pénz az oktatók kifizetésére? Tulajdonképpen mindkét ok közrejátszott, vagyis a képzés megszűnt a csökkenő hallgatói létszámmal és a tanszékek szűkös anyagi helyzetével egyaránt magyarázható.

Pedig a jelnyelvi képzések működése idején a jelnyelvhez kapcsolódó tárgyak oktatásába bekapcsolódó tanárok nem kis energiát fektettek be abba, hogy a siket személyekkel és kultúrájukkal kapcsolatos ismereteiket bővítsék, majd a hallók körében a siketséghez kapcsolódó tévhiteket eloszlassák. A továbbiakban ehhez kapcsolódóan két témakört mutatunk be. Elsőként arra kísérelünk meg választ adni, hogy vajon fogyatékosnak tekinthető-e a siketség, és ha igen, milyen fogyatékoságról van szó. Majd a siket kultúra megismerésének és megismertetésének fontosságát emeljük ki.

2. Fogyatékoság vagy másfajta kultúra?

Felmerül a kérdés, hogy amikor a siketokról és a hallókról beszélünk, szükség van-e arra, hogy a hallás megléte vagy hiánya alapján mutatkozó különbséget hangsúlyozzuk. *Nora E. Groce* amerikai antropológus *A siketek szigete – Az örökletes siketség Martha's Vineyard szigetén* című könyvének már az első fejezete is azt sugallja, hogy nincs. Az emberi méltóság és a társadalmi gyakorlatban való részvétel szempontjából ezen a legendás hírű szigeten – ahol a 17. századtól kezdve egészen a 20. sz. elejéig a lakosság körében különösen gyakori volt az örökletes siketség – a siketek vagy siketnémák „ugyanolyanok voltak, mint a többiek”. Számos kutató érkezett a szigetre, hogy a lakosokkal interjút készítsen már nem élő hozzátartozóikról. Céljuk többek között olyan adatok vagy bizonyítékok szerzése volt, amelyek birtokában a siketség öröklődésének okára következtetni tudnak. A szigetlakók rendkívül különösnek tartották, hogy valaki azért vállalkozik nagy utazásra, hogy velük a siketokról beszéljen, hiszen úgy gondolták, rajtuk nincs semmi rendkívüli. Ez abban is megmutatkozott, hogy amikor egyes személyekről nyilatkoztak, elsőként foglalkozását és emberi tulajdonságait nevezték meg, pl. azt mondták, hogy „nagyon jó halászok voltak, tényleg nagyon jók”. A siketség mint ismertetőjegy csak akkor jutott eszükbe, amikor az interjú készítője ezt konkrétan megkérdezte. Amikor *Groce* az egyik válaszadótól azt kérdezte, hogyan beszélgettek a siketekkel, mindent leírtak-e nekik, azt a kézenfekvő választ kapta, hogy „Tudja, itt mindenki beszélt a jelnyelvet”. Nemcsak a siketek hozzátartozói, hanem mindenki más is

a városban. Martha's Vineyard szigetén a hallók kétnyelvűek voltak, tudtak angolul és a sziget jelnyelvén is. Ennek nemcsak nyelvészeti szempontból volt nagy jelentősége, hanem azért is, mert megszüntette a nyelvi korlátokat, a kommunikációs akadályokat, amelyek a siket személyeket a társadalom többi tagjától elválasztják. Ennek következtében a siket emberek kiválóan integrálódtak a közösségbe. „Bár a vineyardiakat is be lehetne sorolni a fogyatékosok kategóriájába, biztonsággal állítható, hogy mégsem tartották fogyatékosnak őket. Teljes szabadsággal vettek részt a Jenki közösség életében. Teljesen úgy nőttek fel, házasodtak meg, alapítottak családot, és keresték meg a megélhetésükhöz valót, mint halló rokonaik, barátai és szomszédai” – írja a szerző (Groce 12–13). Írásos dokumentumok is csak a legkritikább esetekben tettek említést arról, hogy valaki siket volt. Ez a példa nagyon jól bizonyítja, hogy a nyelvnek milyen hatalmas ereje van, és csak rajtunk múlik, hogy élünk-e az általa nyújtott lehetőségekkel.

Az angol nyelvben a *Deaf* melléknév, nagy *d*-vel írva társadalmi kategóriát jelöl és a siket kultúra tagjaira, míg a kis kezdőbetűs *deaf* melléknév az egészségi állapotra utal. A siket kultúra tagjainak közös értékeik, normáik, hagyományaik, kommunikációs eszközük és viselkedésformáik vannak. Ennek következtében nem tartják magukat fogyatékosnak. Nem arra koncentrálnak, amiben hiányt szenvednek, hanem emberi méltóságukra, és azokra az értékekre, amelyeket magukénak mondhatnak. Azt vallják, tévedés azt hinni, hogy a hallók társadalmától a hallás hiánya választja el őket. A siket kultúrán belül a *halló* melléknév a domináns (amerikai) kultúra résztvevőire vonatkozik. Azt gondolhatnánk, hogy az amerikai jelnyelvben a hallókra utaló jel, amely a fül irányába mutat, a halláskészességgel van kapcsolatban, holott az a beszédkészességre utal. A beszédet mint cselekvésformát jól látják a siketek, míg a hallgatás és a hallás nem látható. A siket kultúra perspektívájából szemlélve viszont a két csoportot nem a hallás hiánya, hanem a beszélés mint cselekvésforma választja el egymástól. Óvatosan kell bánni a hallássérült (*hearing impaired*) kifejezéssel is, mert a magyar nyelvben a *sérült* melléknév alacsonyabbrendűséget sugallhat (http://www.netac.rit.edu/downloads/TPSHT_Deaf_Culture.pdf).

Ezzel szemben Magyarországon – és a világ sok más országában is – a siketeket és a nagyothallókat egészségi állapotuk, a hallás mint auditív készség hiánya alapján kategorizálták és gyakran napjainkban is ennek alapján ítélik meg (Kálmán–Könczey 2002), és sokan fogyatékosnak tartják. Vasák István 2005-ben megjelent könyvében árnyalja a problémát, amikor kijelenti: „A siketség minden más fogyatékoságtól eltérő, egyedülálló fogyatékoság. Ha azt akarjuk, hogy a siket tanuló másokéval egyenértékű, komoly oktatásban részesüljön, szükség van arra, hogy minden oktatója és tanuló társa ismerje és használja a jelnyelvet. A jelnyelv, a siket tudományok és a siket szerepmodellek bevonása nélkül az integráció csak a siket tanuló elszigetelődését eredményezi. Más fogyatékosok, akik hallanak és tudnak beszélni, tanulhatnak a normál iskolákban, de a siketek nem” (Vasák 2005: 67). Kemény szavak ezek, és kíváncsús lenne, hogy minél több oktatási szakemberhez eljussanak, hiszen még napjainkban is azt tapasztaljuk, hogy nemcsak az integrált oktatás keretein belül, hanem még a siket iskolákban is a szájról olvasást szorgalmazzák, és a tanárok azt is megtiltják, hogy a gyermekek egymás között jelnyelven kommunikáljanak.

A jelnyelvi törvény (2009) elfogadását megelőzően a siketeket egyértelműen a fogyatékkal élők csoportjába sorolták, mivel vagy hallási zavarokkal küzdenek, vagy pedig „csendbe zárva” élnek, vagyis a hallás képességének teljesen híján vannak. Ugyanakkor a jelnyelvi törvény elfogadását követően egyre gyakrabban hangzik el az a vélemény, hogy siket embertársaink elindultak azon az úton, amely a fogyatékos csoportból a nyelvi

kisebbség csoportjába való tartozás felé vezet. Közismert tény, hogy a siketek jelentős része másfajta tanulási nehézséggel vagy a hagyományos értelemben vett „fogycatékossággal” nem küzd, tehát alkalmas arra, hogy ha megfelelő oktatásban részesül, az iskolában a tananyagot elsajátítsa és az életben ugyanúgy helytálljon, mint a halló emberek. Sokan az egyetemi tanulmányokig is eljutnak. A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának a 2010/2011-es tanévben egy siket hallgatója volt, Kacsinko Adrián, aki levelező tagozatra járt, történelem szakon tanult. E-mailben feltett kérdéseimre adott válaszlai közül a hallássérülés és a tanulási készség kapcsolatáról az alábbiakat idézzük: „A hallássérülésnek nincs köze az észhez. Ha valaki tehetséges, az hamarabb elsajátítja a tananyagot. Az igaz, hogy a hallássérültek többsége a kommunikáció hiánya miatt le van maradva halló társaitól.” A válaszadó azt is kiemeli, hogy a siketek oktatásához más módszerekre van szükség, mint a hallók körében, és sok-sok segítségre a tanárok és a családtagok részéről. Leírja, hogy szülei és egy kedves tanárnője mennyi áldozatot hozott azért, hogy ő is a hallókkal egyenértékű tudásra tudjon szert tenni. Ismeretes, hogy a siketek közül sokan szakmát tanulnak, pl. könyvkötők lesznek, de vannak, akik főiskolai vagy egyetemi tanulmányokat folytatnak, s mi több, később fontos közéleti tevékenységet is vállálnak. Ennek legékezebb bizonyítéka, hogy vannak közöttük parlamenti képviselők is, dr. Kósa Ádám Brüsszelben, míg dr. Tapolczay Gergely a magyar parlamentben képviseli sorstársai érdekeit.

Tudjuk, hogy a hallás a kommunikáció lényeges eleme, hiánya akadályozza az információcserét és a kapcsolatteremtést. Ha nem biztosítjuk a siket emberek számára, hogy az információhoz más, adott esetben a vizuális csatorna igénybevételel férjenek hozzá, akkor ennek messzemenő intellektuális, érzelmi és szociális következményei is lehetnek. Pontosan ezért szükséges, s mi több, a jelnyelvi törvény életbe lépését követően kötelező is az igen súlyos halláskárosodott és a siket személyek számára az információhoz jelnyelven való hozzáférés lehetőségének biztosítása, a nyelvi korlátok megszüntetése. Bár még nagyon messze vagyunk az említett „Siketek szigetére” jellemző, ideálisnak mondható állapottól, az első lépéseket már megtettük.

3. A siket kultúráról

Mint minden közösség, a siketek számára is az összetartozást a közös kultúra biztosítja, amely már kialakult viselkedésformákat, egyéni sajátságokat, intellektuális és művészi tevékenységeket foglal magába. A miskolci siket közösségben tett látogatások alkalmával arról győződünk meg, hogy a siketek és nagyothallók is szeretik a verseket, gyakran írnak sajátos helyzetüket akár humorosan is bemutató költeményeket. A szakirodalomból kiderül, hogy vannak, akik regényeket, színdarabokat írnak, és olyanok is, akik sorstársaik írásait országos kiadványokban jelentetik meg. Ezekben az alkotásokban a hallás hiányával küzdők érzelmvilágát jelenítik meg és arról is beszámolnak, hogy ők milyennek látják a hallók társadalmát, a hallók siketekkel kapcsolatos reakcióit, viselkedésformáit. A közös témát feldolgozó könyvek számos esetben szerepelnek tananyagként, a jelnyelvi képzések részeként. Léteznek továbbá feliratos, kimondottan siketek számára készült filmek, valamint siket művészek alkotásait bemutató kiállítások és weboldalak is (<http://deafness.about.com/cs/deafculture/a/deafculture101.htm>). Mindezek azt bizonyítják, hogy a siketség nem fogyatékosság, hanem egy sajátos kultúrával való azonosulást, egy sajátos kultúrához való tartozást is jelent.

A kultúra szorosan összekapcsolódik a közösség által használt nyelvvel. A nyelvet, amely kultúrába ágyazottan funkcionál, és a kultúrát, amelyet a nyelv közvetít, a

nemzedékek egymásnak adják át. A siket kultúrát olyan egyének alkotják, akiknek kommunikációs eszköze a jelnyelv, és akik közös hagyományokat ápolnak, meghatározott magatartásformákat követnek: Mint ahogy már korábban említettük, saját irodalmuk van és sajátos képzőművészeti témákat feldolgozó alkotásokat hoznak létre. A hangzó nyelvekhez hasonlóan a jelnyelv is közvetíti azt, ahogy használói a világot látják, ahogy a környező valóságot értelmezik és azt, ahogyan élnek, viselkednek és cselekszenek. Kultúrájuk ápolása közben olyan értékeket teremtenek, hagyományokat és normákat követnek, amelyek a közös emberi kultúra részét képezik (<http://www.deafculturecentre.ca/Public/SearchResults.aspx?Term=None&I=294>).

A siketek olyan csoport tagjainak tartják magukat, amelybe minden siket személy beletartozik. Szoros kapcsolat van közöttük, élvezik egymás társaságát, és keresik a lehetőséget arra, hogy találkozzanak. Gyakran időznek olyan helyeken, ahol reményeik szerint sorstársakkal, vagyis más siket emberekkel ismerkedhetnek meg, és „beszélgethetnek”, pl. kávézókban vagy feliratos filmeket vetítő filmszínházakban (<http://library.thinkquest.org/11942/deafculture.html>). Amikor először találkoznak, első és legfontosabb, hogy megtudják a másiktól, hová való, hol járt iskolába, kik voltak a társai és a tanárai, mert ennek alapján tudnak közös ismerősöket találni. (http://www.netac.rut.edu/downloads/TPSHT_Deaf_Culture.pdf). Amint látjuk, a kollektivista kultúrákban, amelyeket „mi kultúrának” is neveznek, mindennél fontosabb kötelemet jelentenek az emberi kapcsolatok és a csoporthoz való tartozás (Simigné 2012: 139–140).

4. Siket kultúra Magyarországon

A 2009-ben elfogadott jelnyelvi törvény a siket közösséget kisebbségi csoportnak nyilvánítja, amelynek tagjai magyar állampolgárok, akik a halló emberekkel azonos környezetben élnek. A hallók társadalmától abban különböznek, hogy hozzájuk kevesebb csatornán keresztül jut el az információ, hiszen a környezetből érkező jelek közül az auditív csatorna jeleit nem tudják érzékelni. Nem hallják, ha nyílik az ajtó, ha valaki a hátuk mögött közeledik, ha csörög az ébresztőóra, vagy ha az iskolában megszólal a tanítás kezdetét jelző csengő. Ezek olyan jelzések, amelyeket velük kapcsolatban nekünk, hallóknak is meg kellene tanulni. A két utóbbi hangjelzést a siketek számára a lámpa fénye vagy a villany felgyújtása helyettesíti. Az információhoz a számunkra megszokottól eltérő módon való hozzáférés a hallóktól eltérő szokások kialakításához, ennek következtében a hallóktól különböző kultúrához vezet.

A külföldi gyakorlathoz hasonlóan nálunk is megfigyelhető, hogy ha egy városban több siket személy él, akkor ők szintén keresik az alkalmat, hogy egymással találkozzanak. Így jönnek létre a siket közösségek, amilyen pl. a SINOSZ miskolci szervezete is. Ezekre a találkozási helyekre azért van szükség, mert a siket személyek lakóhelye földrajzilag nem meghatározható. (A siket gyermekek zöme halló családban születik, vagy kisgyermekkorban veszíti el hallását. Általában a siket szülők 10%-ának születik siket gyermeke.) Az iskolák köré település is ritka, viszont a siketek gyakran az iskolákban kötnek ismeretséget, amiből később házasság lesz. Miskolcon kiváló találkozóhely számukra a már korábban is említett SINOSZ központja, ahol heti rendszerességgel szerveznek programokat, vagy csak egyszerűen azért jönnek össze, hogy egymással kommunikáljanak. Számukra a közösség egyfajta vigaszt, kárpótlást jelent azért, mert a többségi társadalomból és így a többségi kultúrából is kirekesztve érzik magukat. Ha nem hallják és nem tudják, hogy a hallók miről beszélnek vagy róluk hogyan vélekednek, akkor

joggal érzik, hogy a hangzó nyelv hiánya elválasztja őket a többségi társadalomtól. A hallók ugyanis hajlamosak arra, hogy a siketséget egyfajta deficitként kezeljék.

Mindezidáig az oktatáspolitikai intézkedések a siketek integrációját részesítették előnyben. Mint ahogyan azt Weisz Fanni siket szépségkirálynő édesanyja is elmondta, nyugodt szívvel bízta gyermekét az óvodára és az iskolára, mert ott megígérték, hogy oktatásáról maximálisan gondoskodni fognak. „Azt mondták, a halló családba született siket gyermekeknek nem szabad megtanítani a jelnyelvet, különben nem tudnak majd később integrálódni a halló közösségekbe. (...)” Vagyis csalódnia kellett, és szerinte „Ez olyan, mintha egy kerekes székesnek valaki azt mondaná, hogy járj te is, mert mi is járunk, integrálódj! Ez nem megoldás” (Sas 2011). Egyet kell értenünk véleményével, azzal, hogy a szájról olvasás nem elegendő az információszerzéshez, és ha a gyermek csak ily módon jut információhoz, sok pótolhatatlan élményről és ismeretről lemarad. Természetesen az oktatás megreformálása és a siket gyermekek érdekeit szem előtt tartó intézkedések megvalósítása időt és nagyon sok munkát igényel.

Tudjuk, hogy még mindig vannak olyan embertársaink, akik nem is hallottak a siket kultúráról. Mások viszont csodálják a siketeket, amiért képesek a hallás kiesése mint „fogyatékoság” legyőzésére. Nagyon tanulságos azt is „meghallgatni”, amit ők mondanak, illetve jelelnek saját magukról. Egy, a SINOSZ által összeállított DVD-n szereplő jelnyelvi gyakorló anyagot mutatok be, amely azt tartalmazza, hogyan vélekednek saját helyzetükről és kultúrájukról maguk a siket személyek. Egyszerűen „érdekesnek” tartják mindazt, amiben a hallóktól különböznek: időnként indokolatlanul zajt csapnak, ami a hallókat zavarja. Ők viszont zajos helyen is kiválóan érzik magukat, hajlamosak arra, hogy ha az utcán véletlenül összefutnak, órákon át „társalogjanak”. Amikor ismerősöktől indulnak haza, az ajtóban még hosszú időre leállnak beszélgetni. A hallókat gyakran megbotrántoztatja, hogy nyitott szájjal esznek, és közben jelelnek is. Másképpen élnek, mint a hallók, tudják, hogy másképp viselkednek és máshogy reagálnak mindenre. Új ismeretség esetén igyekeznek kikérdezni a másikat iskoláikról, tanáraikról, rokonairól, hogy be tudják azonosítani, ki kinek a társaságába tartozik. Gyakran kérdezik ki egymást magánjellegű problémáikról is. Nem kerülgetik a témát, hanem azonnal a közepébe vágnak. Igyekeznek minél egyszerűbben kifejezni magukat (Jelnyelvi gyakorló anyagok, B/1/2/3). Nekünk, hallóknak pedig az a feladatunk, hogy mindezeket a szokásokat megismerjük és figyelembe vegyük, amikor siket személy társaságában vagyunk. Fontos, hogy a siketséget egy sajátos kultúra részének és ne fogyatékoságnak tekintsük.

Összegzés

November 3-át azért nyilvánította a Magyar Tudományos Akadémia 11 évvel ezelőtt a Magyar Tudomány Ünnepévé, hogy ezen a napon megemlékezzünk gróf Széchenyi Istvánról, aki 1825-ben ezen a napon birtokainak egyéves jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság megalapítására (<http://tudomanyunnep.kth.bme.hu>). Egy vagyonos ember arra áldozott nem kis pénzösszeget, hogy az utókornak módjában álljon a különböző tudományterületeket művelni. Társadalmi problémák megoldásában a nyelvtudomány és annak különböző ágazatai, így pl. a jelnyelvi képzés is jelentős szerepet tölt be. A leírtakból kiderül, hogy a Miskolci Egyetemen 2002 és 2012 között megteremtődtek a jelnyelv és a jelnyelvi kultúra tudományos művelésének feltételei, amelyeket kár lenne veszni hagyni. A jelnyelvi képzésbe nemcsak a BTK, hanem a többi kar hallgatóit is be lehetne vonni. Most, amikor még az egyetemnek vannak olyan doktoranduszhallgatói, akik a jelnyelv kutatását életcéljuknak tekintik, és alkalmasak lennének jelnyelvvvel kapcsolatos tárgyak oktatására

is, kívánatos lenne, hogy az intézmény megteremtse azokat a szerény anyagi feltételeket, amelyek lehetővé tennék néhány siketoktató szerény óradíjának fedezetét. A jelnyelv oktatása és a jelnyelvi kultúrával kapcsolatos ismeretek terjesztése a társadalom alakításának, ezen belül a siketek és a hallók közötti távolság áthidalásának fontos és hatékony eszköze lehetne.

Irodalom

- BODNÁR Ildikó–KISIDA Tamás 2010. A halló és a siket kultúra találkozásáról. In: XXIV. *microCAD International Scientific Conference March 18–20, 2010*. Miskolc: Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma. 1–9.
- GROCE, Nora Ellen (Évszám nélkül). *A siketek szigete. Az örökletes siketség Martha's Vineyard szigetén* Budapest: Fogyatékosok Esélyegyenlősége Közalapítvány.
- KÁLMÁN Zsófia–KÖNCZEY György 2002. *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Budapest: Osiris Kiadó.
- SAS Gabi 2011. Élet a csend fogságában. *hot! MAGAZIN*. 2011/32. 55–56.
- SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta 2010. Jelnyelvi képzés a Miskolci Egyetemen az interkulturalitás jegyében. In: Simigné F. S.–Csetneki Sándorné B. I.–Kegyesné Sz. E. (szerk.) *Az interkulturalitás aspektusai*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 154–160.
- SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta 2012. Jelnyelv, jelnyelvi kultúra. In: Simigné Fenyő Sarolta (szerk.) *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. 2012. VII/1. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó, 135–151.
- SZABÓ Mária Helga 2007. A magyar jelnyelv szublexikális szintjének leírása. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- VASÁK Iván 2005. *A világ siket szemmel*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány. Jelnyelvi-kommunikációs Akadálymentesítési Projekt 2004.
- SINOSZ Jelnyelvi gyakorló anyagok, B/1/2/3.
2009. évi CXXV. törvény.

Internetes források

- http://www.netac.rit.edu/downloads/TPSHT_Deaf_Culture.pdf (Utolsó letöltés: 2014. nov. 3.)
- <http://deafness.about.com/cs/deafculture/a/deafculture101.htm> (Utolsó letöltés: 2014. nov. 3.)
- <http://www.deafculturecentre.ca/Public/SearchResults.aspx?Term=None&I=294> (Utolsó letöltés: 2014. nov. 3.)
- <http://library.thinkquest.org/11942/deafculture.html> (Utolsó letöltés: 2014. nov. 3.)
- <http://tudomanyunnep.kth.bme.hu> (Utolsó letöltés: 2014. nov. 3.)